

Sapar Köse

Category: Kitapcy, Nukdaýnazar, Sözler, Taryhy şahslar, Türkmen dili

написано kitapcy | 22 января, 2025

Sapar Köse GÖROGLYNYŇ ÝIGITLERI

► SAPAR KÖSE

■ "Ol merdiň ogludyr mertdir pederi..."

Türkmen halkynyň şan-şöhratly taryhynda edermenlikde, mertlikde, merdanalykda watansöýüjiligiň ýokary nusgasyny görkezip, halkymyzyň hakydasynda baky galan ärlerimiziň ady barmak бүкүp sanardan köpdür.

Türkmen ýigidiniň nusgalyk keşbi öz gezeginde edebi ýadygärliklerimizde giňden beýanyny tapypdyr. "Gorkut atada" Bamsy Birek, Däli Dönder, Gyryk Gynyk, Gara Çöňňür, Bugaç han, Bugra beg, "Göroglyda" Sapar Köse, Handan batyr, Ärhasan, Taýmaz beg, Dowly beg, Sapa beg, Wepa beg, Ärarslan, Çadyrçy ogly, Depel batyr, Nuraly... ýaly birnäçe obrazlary içgin

öwreneniňde, halkymyzyň şuglaly geçmişi göz önünde doly janlanýar duruberyär.

Şular ýaly nusgalyk keşpleriň ýaşlaryň aňynda dikeldilmegi özgerip baryan dünýämiziň öz köklerine mäkäm saralyp galmagy üçin diýseň wajyp işdir. Ýaş ýazyjy-şahyrlarymyz gelejekde döretjek eserlerinde şu nukdaýnazardan ugur alyp, eser döretseler, onda milli öwüşginli edebi we medeni binýadymyzyň sagdyn sütünleriň üstünde mäkäm ornaşjakdygyna tüýs ýüregimiz bilen ynanýarys.

Nobaty bilen ýokarda ady geçen we geçmedik ýarym çeper, ýarym taryhy obrazlaryň hersi barada aýratynlykda durup geçeris.

■ Göroglynyň kyrk ýigidi

Sapa Köse barada gürrüňe başlamazdan ön milli duýgularymyzyň iň kämil nusgada beýan edilen edebi ýadygärliги bolan "Görogly" eposyndaky "Kyrk ýigidiň" obrazy barada gysgaça durup geçeliň.

"Kyrk" diýen sözüň özi türkmen dilinde diňe "40" sany aňlatmaýar.

"Kyrk" – munuň özi, şol sanda eposdaky "40 ýigit", sözüň doly manysynda ýigitleriň san taýdan jemi bolman, eýsem Watanyň goragynda durýan ýigitleriň ählisini öz içine alýan, köplügi aňladýan epiki sandyr. Göroglynyň ýigitleri öz halkynyň ykbalyny çözüň aldym-berdimli söweşlerde gahrymançylyk görkezip, aýgytly rol oýnaýarlar.

Kyrk sözünüň dolulygy, kämilligi aňladýandygy baradaky sözümizi diniň taryhynda bolup geçen bir waka bilen delillendireliň. Köpüňiziň bilşiňiz ýaly, müşrikleriň yzarlaýandygy üçin ilkibaşda musulmanlar namaz-ybadatlaryny gizlinlikde edipdirler, musulmançylygy kabul edenler hem ynanjyny gizlemäge mejbur bolupdyrlar. Emma Hezreti Ömariň (r.a) musulmanlygy kabul etmegi bilen musulmanlaryň sany kyrka ýetýär. Üns beriň, bärde bir adamyň artmagy hiç zady aňladanok. Emma Hezreti Omar (r.a) ýaly adamyň ysłamy kabul etmegi we başga-da heniz biziň düşünmejek syrlarymyzyň jemlenendigi üçin Hezreti Pygamberimiz (r.a) mundan beýläk

gizlinlikden el çekilýändigini, yslamyň aç-açan wagyz ediljekdigini yglan edýär we ähli musulmanlar jem bolup Mukaddes Käbede müşrikleriň gözüniň alnynda namaza durýarlar... Kyrk sany ýaş we akyl taýdan doluşan adama baha berilende hem ulanylýar. "Kyrkdan soň pyrk" diýip, kyrk ýaşasa-da akly goýalyşmadyk adama diýilýär. Hezreti Magtymgulyda hem:

"Jahyllykda eden işleň geň görner,
Kyrkyňdan soň aýyl bolsa adamzat" –

– diýen setirler bardyr.

Şonuň üçin "Görogludaky" kyrk ýigitler diýilende, diňe Göroglynyň emrindäki kyrk ýigit göz önüňize gelmesin. Eposdaky kyrk ýigit türkmeniň merdana ýigitleriniň ählisiniň nusgalyk keşbidir.

■ "Indi habary kimden al, Sapar Kösedden al!"

Göroglynyň kyrk ýigidiniň arasynda Sapar Kösäniň (Sapar Märem hem diýilýär) obrazyna aýratyn uly orun berlipdir.

Eposda beýan edilişine görä, Sapar Köse Göroglynyň özündenem ýaş boýunça ep-esli uly bolmaly. Ol ilki Göroglynyň kakasy Ady begiň hyzmatyny hem edýär. Sapar Köse Göroglynyň ýok wagty onuň ýigitlerine kethudalygam edýär. Ol köp gowgalary başyndan geçiren adam. Şeýle-de ol degişmäni, toý-şagalaňy gowy görýär, baran ýeri-de ala-ýaz. Şoňa görä eposda Sapar Kösäniň keşbi satiriki äheňde berilipdir diýip aýtmak bolýar. Onuň obrazy arkaly eposyň süňňüne halk ýumory siňdirilipdir. Sapar Kösäniň özboluşly wäşiligi, kinaýalyja sözleri okyjyda (diňleýjide) ýatdan çykmajak täsir galdyrýar. "Indi habary kimden al, Sapar Kösedden al!" diýildigi, eýýäm bir mylaýym gülküniň üstünden barjagyňy önünden aňýaň.

Eposy okanda ýene bir zat ünsüňi çekýär. Ýigit öýlenende, gyz çykanda, nika gyýmaklyk molla-müftilere däl-de, Sapar Kösä ynanylýar. Onuň Gürjüstanyň patyşasy Leke şanyň gyzy Gülruh bilen Göroglynyň ogullygy Öweziň nikasyny gyýanda mollalaryň, kazylaryň nika gyýanda alýan muzdy 500 tümen tylla diýip, Göroglyny "kesjek" bolşy, hem-ä Sapar Kösäniň özboluşlyja

keşbini görkezýär, hemem çuň manyly aforizmalaryň üsti bilen peýdakeş molla-müftileriň betnebisligini paş edýär.

Sapar Köse Görogla-da ýeri gelende aýdanyny etdirip bilýän adam. Gerek ýerinde, başyna iş düşende Görogly elmydama ondan maslahat alýar, pendini diňleýär. Sapar Kösäniň orny we hormaty diňe Göroglynyň ýanynda däl, kyrk ýigidiňem, Agaýunus periniň ýanynda-da uly.

"Sapar Märem kyrk ýigide ýaz idi,
Daglaryň peleňi algyr baz idi" –

diýen setirler Sapar Kösäniň ornunyň nähili derejede belentligini açyk görkezip duran setirlerdir.

Her bir adamda bolşy ýaly Sapar Kösäniňem kemçilikleri, ýetmez häsiýetleri, gowşak taraplary bar. Özem bu gowşak taraplar eposda okyjylar üçin juda gyzykly görnüşde berlipdir.

Mysal üçin, Görogly galadan çykan badyna Sapar Köse ýigitlerine: "Soňuny gören ýok, depiň Genjimiň sürüsine!" diýip, "Han özi, soltan özi" bolup, Görogly dolanyp gelýänçä, Genjimiň hasabyna iýip-içýär, kyrklar bilen şagal mesligini edýär, urdumşalyk guraýar.

Kämahal onuň ýörişlerden sypjak bolup, hykgy-çokgy edýän we "çakyzasynyň tutýan" wagtlary-da bar. Bular ýaly sypjyklyk eden ýerinde serkerde hökmünde Görogly oňa gamçy jezasyny berýär. Her niçikde bolsa, gojalşan adamyň dert-azarynyň boljakdygy, özem munuň Sapar Kösäniň obrazynda ýumora salnyp berilmegi diýseň ynandyryjy gelýär.

Sapar Kösäniň keşbini dolulygyna suratlandyrmak giňişleýin ylmy işi, göwrümlü çeper eserleri, sahna eserlerini we kinofilmleri talap edýär. Biziň bu gysgajyk makalamyz bu wajyp işleriň edilmeginiň gerekdigine düşüňip, nämedir bir zatlary etmek isleýänleriň ünsüni çekmek maksady bilen ýazyldy.

■ Peýdalanylan edebiýat:

- 1). "Görogly", (türkmen gahrymançylyk eposy), "Türkmenistan" neşirýaty, Aşgabat-1990;
- 2). Porjan Kiçigulow "Görogly hakynda söhbet", "Türkmenistan"

neşirýaty, Aşgabat-1978.

Taýýarlan: Has TÜRKMEN. Taryhy şahslar